ANALECTA

DE

GABRIELE FAERNO.

Hieronymus Lagomarsinus (1), e Societate Jesu, vir accuratae doctrinae, qui incredibili diligentia omnia Ciceronis opera ad antiquas editiones et ad codd. Mss., qui in variis Italiae bibliothecis adservantur, exegit et lectionis varietatem XXX voluminibus formae maximae consignavit, in edendo opere Antonii Mariae Gratiani, *de scriptis invita Minerva*, tum maxime in epistolis et orationibus Julii Pogiani adornandis non minore cum laude versatus est, quam Ruhnkenius in

(1) *Lagomarsini*, id enim nomen viro Italicum, Latine nomen suum prius per *us*, postea per *ius* efferre solebat, de qua varietate ipse monuit in epistola ad Card. Quirinum, quae legitur in Epist. Pogiani IV. p. 378. Dicit se in ea re non exemplum aut aliorum morem secutum esse, sed rationes allatas a Barth. Riccio, qui Opp. I. p. 149 contra vulgi consuetudinem acriter et vere disputavit, suamque sententiam Lagomarsino probavit, cujus auctoritas apud plurimos valuit. Sed Parthenius, op. laud. p. 184 seqq. eam rationibus non contemnendis impugnavit. Quare nomina Italorum in *i* desinentia, Latine per *us*, in *io* vero per *ius* efferenda esse censeo, ita tamen ut in re, quae rationibus confici nequeat, aliquid aurium judicio tribuatur.

editione operum Mureti est consecutus. Neque enim immerito Parthenius, qui *de vita et studiis Lagomarsini* copiose exposuit (1), censet multa illis commentariis contineri *ad intimam latinae linguae cognitionem omnino legenda ab iis, qui hujus linguae peritia — elegantiaque capiuntur* (p. 69), quam suam sententiam auctoritate Jac. Facciolati et Phil. Bonamici egregie confirmavit. Quum vero illa opera extra Italiam non satis cognita viderentur, notas grammaticas et criticas in suis Miscellaneis Criticis repeti curarunt Friedemannus et Seebodius V. I. P. II. p. 407—414. et V. II. P. III. p. 433—476. Sed in illis enarrationibus alia plura inveniuntur, quae faciunt ad historiam literariam illius temporis, digna quae aliquando colligantur et cum doctis communicentur. Ex illis nunc unum locum delibemus, in quo agitur de Gabriele Faerno elegantissimo scriptore, cujus fabulae germanum antiquitatis colorem praeferunt. Hunc potissimum elegimus, tum quia vir doctus J. H. Kroon, commentatione quam admodum juvenis de his fabulis conscripsit (2), Faerni nomen nostratibus commendavit, tum vero quod huic quaestioni a Lagomarsino abunde satisfactum arbitramur.

Quid agatur, Parthenius op. laud. p. 70. ita enarrat: »Nec vero hic reticebo causam olim magnis contentionibus jactatam, aliis aliud opinantibus, ab Lagomarsino susceptam et felicissime expeditam. Ediderat Gabriel Faernus Cremonensis, vir clarissimus et in paucis eruditus, fabulas centum adeo elegantes, ut

(1) Commentarius editus est a Vinc. Georgio, Venetiis 1801.

(2) Exstat in Annalibus Acad. Lugd. Bat. a. 1826.

non sine gravi scriptoris injuria, qui eas tamquam suas vulgarat, omnium fere intelligentium consensu aureo fuerint saeculo adjudicatae. Ut enim erat indagator antiquitatis et tabulariorum scrutator acerrimus, commota inde suspicio est ab ipso in aliquo antiquo codice repertas sibi usurpasse ac fecisse proprias. Quae suspicio turpissimi plagii doctissimum hominem insigniter dehonestabat. Hanc causam suscepit Lagomarsinus, egregie more suo egit, inveteratam opinionem omnino sustulit, fabulas auctori suo adjudicavit et meritissimum virum ab infami nota ingeniosissime liberavit."

Audiamus jam Pogianum literis a. d. X Kal. Dec. MDLXI nomine Othonis Truchsesii cardin. de morte G. Faerni ad Stanislaum Hosium cardin. haec scribentem (Vol. II. p. 359 seqq.):

»XV Kal. Decembris, hora XII Gabriel Faernus cessit e vita; cujus mortem tibi aeque ac mihi, atque adeo bonis omnibus, molestam accidisse, propter hominis doctrinam et probitatem, morumque ac vitae suavitatem non mediocrem, facile intelligo. Sed ad consolationem illam, communem omnibus christianis hominibus: *Sive vivimus sive morimur, domini sumus* (quod de illo sperare debemus, cujus mors fuit vitae consentanea, pie religioseque actae), illud praeterea accedit solatium, quod brevi idque sine febri decessit. Triduum enim tantummodo sibi displicuit; quo in incommodo molestissimum fuit linguae impedimentum, quae, nigro quodam tumore affecta, facile id quod factum est praesignificabat; sed facilis fuit illi ea migratio, minus onusto Romanis his sarcinis, quibus ut alteri cederet oneribus, ei laborandum esset; quae cura mul-

tos vel in morte, magis quam ipsa mors, sollicitare solet. Vixit in urbe aliquot annos, tanquam si rure vixisset, non fuco, non artificiis, non blanditiis, non denique fallaciis praeditus urbanis, illa sua beatus ingenuitate ac probitate (si quicquam est hoc nomine dignandum in terris). Tulit ejus discessum e vita graviter in primis pontifex maximus idemque decrevit, ut omnia ejus scripta in lucem edantur [corr. *ederentur*]. Multa erant, quae placeant, praesertim in illo jocoso genere, sed utili, fabularum et apologorum. Ut in urbe loquacissima variae afferuntur praematurae, si hominis constitutionem spectes, mortis causae. Sed illa ne audienda quidem."

Hactenus ille de Faerno. Omnia perspicua, nisi forte quis haeret in illis verbis *minus onusto Romanis his sarcinis*, quibus indicat, Faernum modicas opes possedisse. Nam, ut monet Lagomarsinus, *Romanas sarcinas* ac mox *onera* vocat eas divitias, quae Romae a doctis atque industriis hominibus comparari possunt et vulgo solent.

Ac quaerentibus, quae sint illa scripta, quae partim inchoata, partim absoluta et perpolita Pius IV, cui Faernus *ob doctrinam et spectatos mores carissimus* semper fuit, typis imprimi imperaverit, e Latinii literis satisfacit Lagomarsinus. Cogitavit igitur aliquando de Plauto, Livio, Terentioque edendis, eorumque verbis emendandis multum operae impendit. »Fructus laboris ejus in Plauto Livioque non exstat, quod equidem sciam." Sunt Lagomarsini verba. Exstat tamen specimen tenue operae in Livio positae in epistola, qua censuram egit Faernus emendationum Car. Sigonii, in editione Drakenb. V. VII. p. 245—249. Plautina au

tem, si non interciderunt, fortasse ex aliquo bibliothecae Italicae angulo protrahet Ritschelius, Professor Bonnensis, cujus editionem avide exspectamus. Terentium a Faerno emendatum et illustratum, Florentiae a. 1565. edidit P. Victorius, in epistola illi operi praemissa honorifice de Faerni ingenio et doctrina, in primis in versibus restituendis, locutus. Paucis diebus ante obitum Faernus Victorio dedicaverat orationes Ciceronis a se emendatas, quas Vincentio Lucchinio excudendas tradiderat. Prodiit illa editio post biennium hoc titulo: *M. T. C. Philippicae et orationes pro Fonteio, pro Flacco, in Pisonem. Omnes ex antiquissimo libro a Gabriele Faerno emendatae una cum ejusdem adnotationibus. Romae, Vincent. Luchinus.* 1563. Integram lectionis varietatem in sua Ciceronis operum recensione dedit Orellius. — Recensentur praeterea inter Faerni opera edita *Dialogi antiquitatum, Observationes in Catullum*, et nonnulla alia.

Nunc describam longiorem Lagomarsini disputationem de fabulis Faerni, quae legitur op. laud. p. 363 —368.

»De his Faerni apologis Latinius litteris ad Masium IV. Non. Mart. an. 1560. datis, *Sed iterum*, inquit, *longius abripior. Faernus tamen revocat, quasique contemptum se queritur, ut est homo nunc in omnium deliciis, pontificique in primis, ut antehac semper, carus .... Meditatur tamen aliquid togatus, eique rei nunc maxime dat operam, ut apologi in publicum prodeant. Neque eam rem aliud moratur, nisi aptissimae singulis fabellis conjunctae pictae tabulae, quibus illustrentur apologi, veterumque vasorum, vestium, instrumentorumque plurimorum imagines discentium oculis subjiciantur;*

quae res non minorem utilitatem, quam ipsarum fabularum sanctissima documenta, legentibus est allatura, etc. Prodierunt autem in lucem hi apologi, numero omnino centum, totidem illis tabulis ad declarandos singulos atque illustrandos adjunctis, Romae anno 1564. typis Vincentii Luchinii et — Silvii Antoniani opera, qui in epistola ad card. Carolum Borromaeum nuncupatoria haec, praeter cetera, de Faerni hoc labore vere commemorat: *Quae cum ita se habeant, cardinalis praestantissime, profecto optime de hominum vita Gabriel Faernus, vir doctus et innocens, meritus est. Is enim ex Aesopo, egregio et antiquissimo auctore, plurimas fabulas, nonnullas etiam ex diversis Graecis et Latinis scriptoribus excerptas, carminibus elegantissimis explicavit, non ut interpres verba, sed ut poeta sententias, vim, acumen, leporem illorum exprimens.* Audiatur nunc *veritatis* ille *assertor* Jac. Aug. Thuanus, de iisdem Faerni fabellis illa ad annum 1561, Hist. suae lib. XXVIII. num. 31 posterorum memoriae prodens: *Non mediocrem etiam a studiosis gratiam promeritus* (Faernus) *fabellis aesopicis, vario carminum genere expressis, majorem initurus, si Phaedri, cujus sive imitatione sive aemulatione luserat, nomen aut non dissimulasset aut scripta, quae legerat et penes se habebat, non suppressisset. Verum ita fatis comparatum erat, ut, quem Faernus nobis invidit, eum viri optimi et undecunque doctissimi fidei et industriae deberemus*, etc. Atqui hoc etiam *fatis comparatum*, Thuane, *erat*, ut nihil ego umquam ex tuis narrationibus allaturus in hisce enarrationibus meis essem, in quo non te manifesti alicuju emendacii tenerem. Quid ais? Phaedri scripta *legisse* Faernum, *penes se habuisse, suppressisse, nobis*

invidisse? possumusne hoc de eo homine suspicari, de quo et cardinalis Truchsesii, et Silvii Antoniani et Petri Victorii, aequalium illius ac familiarium — testimonia meminerimus? ..... Homo ea natura atque iis moribus potuitne antiquissimas illas ac plane aureas Phaedri fabellas, ab eruditis omnibus ignoratas atque ob eam unam rem non expetitas, verumtamen mirandum in modum expetendas, apud se manuscriptas habere, supprimere, caeteris invidere; quo iis ad suas componendas atque exornandas abuteretur, ejus, per quem profecisset, nomine dissimulato, gloriamque ex alieno labore turpissimam quaerens? In re tam incredibili quid affert hic historicus, quare verbo affirmanti, nullo autem argumento rem confirmanti, credere debeamus?

Dicam ego, quid ejusmodi nonnullorum superioris aetatis hominum non tam opinioni, quam suspicioni cuidam aut potius suspicionis initio occasionem atque ansam praebuerit, quam suspicionem, tamquam rem manifestam atque testatam, Thuanus arripiens, homini modestissimo, innocentissimo, doctissimo Faerno nihil haesitans, non in altercatione aut jurgio, sed in historia, hoc est in veritatis professione, et in posteritatis doctrina, turpissimam gloriosi, invidi, plagiarii notam inussit.

Phaedri fabularum libros quinque primus vulgavit Augustobonae Tricassium, anno 1596, Petrus Pithoeus, is, quem Thuanus *virum optimum* et *undecunque doctissimum* dixit, cujusque *fidem* et *industriam*, Faernum tamquam ex comparatione deprimens, praedicavit. Nullam ego tot tantarumque laudum, homini a Thuano tributarum, adimo, quin, ut illa etiam Pithoeo laus

reliquis tamquam cumulus adjici posset, vehementer optarem, elegantioris videlicet ingenii et in tractandis edendisque veteribus scriptis accuratioris. Qui enim Phaedri, antiqui ac classici auctoris opus, in latine scribere volentium exemplar ac quemdam canona deinceps apud omnem posteritatem transiturum, cum eruditis communicaret, de nulla re prius, quam de ipso Ms. volumine, quod in suas manus tam feliciter venerat, quodque primus in lucem edebat, docere homines debuit; ne qua suspicio, non dicam malitiae aut fraudis, sed certe erroris alicujus atque imprudentiae in legentium animis sive de universo opere, sive de aliqua ejus parte commoveri umquam posset. Nunc ille nonnulla de Phaedri patria, de aetate, de genere ad Franciscum fratrem praefatus (quae eadem, aliquot locis a Phaedro ipso prodita, quivis ex ipsius operis lectione per se cognoscere potuisset), de ipso codice, unde opus quod edebat depromptum erat, non nisi illud scire nos voluit, eum a Francisco fratre fuisse repertum. Ait enim: *Cuicui vero ille* (Phaedrus) *alapas et libertatem debuerit, tibi certe, frater, jam vitam debet, quam temporum injuria paene sepulta, exemplaris a te reperti beneficio restituere conatus sum:* nihil interea de exemplaris ipsius aetate, nihil de emendatione aut mendis, nihil de scripturae genere, nihil de loco, nihil de tempore, nihil de ratione ejus reperiendi, nihil denique de sua ipsius in eo edendo fide ac religione commemorans. Quae omnia, qui ejusmodi venerandae antiquitatis reliquias eruditis erudite commonstrant ac liberaliter impertiunt, diligentissime persequi solent et vero debent. Neque enim, iis ignoratis, satis explora-

tum ac firmum certumque de operibus ipsis, quae proferuntur, ferri judicium potest, et certe difficilior efficitur ratio confutandi eos, qui sive ea universa, sive aliquam eorum partem vocare in dubium velint (1).

Jam de Phaedri hoc ipso opere dubitarunt praeter ceteros G. J. Vossius et P. Scriverius (2). [Et hic quidem hoc potissimum utitur argumento]. *Considera mihi, quae olim Perottus, Pontifex Sipontinus, in commentariis suis ad librum I. Martialis consignavit ad h. l.*

> *Quid possunt hederae Bacchi dare? Palladis arbor*
> *Inclinat varias pondere nigra comas.*

»Allusit, inquit, ad fabulam, quam nos ex Avieno (3) *in fabulas nostras adolescentes jambico carmine transtulimus:*

> *Olim, quas vellent esse in tutela sua*
> *Divi legerunt arbores. Quercus, Jovi*
> *Et myrtus Veneri placuit,*

---

(1) Diligentem codicis descriptionem, qua aegre carebat Lagomarsinus, dedit J. Berger de Xivrey, Parisiis 1830, unde praecipua descripsit Orellius in Praefatione editionis criticae fabularum Phaedri p. 6 seqq. — Codex Pithoeanus seculo X. non videtur recentior.

(2) Cf. Vossii Aristarchus II. 10. Scriverii Animadv. in Martialis epigr. III. 20. Vossii sententiam omisi; Scriverii ea tantum memoravi, quae huc faciunt.

(3) H. Cannegieter in dissert de aetate et stilo Flavii Aviani probavit hunc diversum esse a Festo Rufo Avieno. Cf. Baehr, Gesch. der Röm. Liter. § 158.

et cetera, quae sequuntur ibi totis duodecim versibus et finiunt —

Nisi utile est, quod facimus, stulta est gloria.

Quae ipsissima Phaedri illius sunt, a Pithoeo primum, post a Rittershusio, Rigaltio atque aliis editi, notisque et scholiis illustrati. Exstant libro V. fab. LVI. (Immo III. 17.) *Variat quidem Perottus duabus aut tribus lectionibus, sed quas piget describere.*

Illam fabulam Perottus affirmat *a se adolescente ex Avieno fuisse translatam.* Verum nemo adeo eruditus reperitur, qui sciat, quas Avieni fabulas, quasque item fabellas suas Perottus h. l. significarit; unum modo scimus omnes, Perotti quidem fabellas nullas exstare, inter Avieni autem fabulas, quae ad duas et quadraginta exstant, nullam ejusmodi de Diis, arbores eligentibus, fabulam reperiri. Consignabat autem illa litteris, memoriaeque Perottus prodebat medio circiter saeculo XV, quem anno a Chr. n. 1480 vivere desiisse, compertum est (1).

Jam Phaedri fabularum libri quinque a. 1596, hoc est, sedecim supra centum post Perotti obitum annis, Petro Pithoeo primum vulgante, paruerunt. Tum in eorum tertio, fab. XVII, cum sententiis, tum etiam verbis eadem esse deprehensa est, quae tanto ante edita a Perotto, non Phaedri, sed suo ipsius nomine fuerat.

(1) De Perotto vid. Orellius, praef. laud. p. 20 seqq. Fabulam de Diis et arboribus, qualis exstat in Perotti Cornu copiae et in Phaedri fabulis describere nihil attinebat. Varietas lectionis cognosci poterit ex edit. Orell. p. 76.

Ultimus versiculus.

Nihil agere, quod non prosit, fabella admonet

in Perotti *cornu copiae* non comparet; sed certe superiores ita non multum a Perottianis differunt ut omnino confitendum sit, aut eos a Phaedro furatum esse Perottum, aut ex Perotti cornu copiae in Phaedri libellum temere fuisse translatos. Quodsi Pithoeus manuscripti codicis a se reperti aetatem docere posteros non omisisset, eamque ita nobis definivisset, ut saltem ante Perotti adolescentiam fuisse illum scriptum intelligere possemus, tum profecto certum hominis ac manifestum furtum teneremus. Nunc, ignorata codicis antiquitate, posset idem Perottus, si causam suam apud nos ageret, dicere fabellam illam suam ab recentiore librario in codicem, quem Pithoeus habuit, fuisse inter Phaedri fabulas pravo quidem, sed non novo neque inusitato librariorum consilio ac more conjectam; cujus rei exempla, propter incredibilem ejusmodi hominum sive negligentiam sive licentiam sive utramque, non esset illi certe difficile paria in plerisque veterum scriptorum libris proferre. Equidem Perottum neque absolvo, neque condemno: ampliandum censeo. Habeo enim, quae pro eo contra Phaedrum et quae pro Phaedro contra eum possim afferre. Ut reliqua omittam, major mihi illius fabellae eruditio, elegantia, gravitas videtur esse, quam quae a Perotto, homine neque eruditissimo neque elegantissimo praesertim adolescente, scribi potuerit: rursus Minervam in ea induci jurantem per Herculem, id non mihi modo, verum etiam omnibus valde a Phaedro antiquo scriptore alienum videatur necesse est: siqui-

dem vere illa scripta ab A. Gellio sunt *Noct. Attic.* XI. 6. »Nusquam scriptum invenire est apud idoneos quidem scriptores, aut *mehercule* foeminam dicere, aut *mecastor* virum." Sed haec non sunt hujus temporis, neque loci. De Faerno ejusque in eodem argumento fabella videndum est.

(Sequitur fabula, quae legatur apud Kroon, p. 11 sq.)

Centum omnino Faerni sunt in hominum manibus fabulae, non quidem ab ipso (nisi si forte paucae aliquot) primum excogitatae atque inventae, sed quas ab aliis scriptoribus, potissimum Graecis, proditas Latinis ipse varii generis versibus explicavit. Haec de Diis et arboribus, ordine secunda, una inter omnes est, in qua scribenda aliquam ex fere totidem Phaedri fabulis, quas Pithoeus edidit, habuisse noster ante oculos alicui videri possit; nam reliquae, etsi saepe in eodem, in quo Phaedrinae, argumento versantur (sunt enim ex communi Graecorum tamquam fonte derivatae), plurimum inter se et verbis et sententiis differunt. Illam tamen ipsam aliquam non eum quidem plagiariorum ritu totidem verbis descripsisse, sed (quod, qui aliena scripta aemulari student, non modo sine ulla reprehensione, sed cum magna etiam laude faciunt) suis utentem cum verbis tum sententiis, meliorem multis partibus efficere in sua scribenda conatum esse apparet. Verum, quum eamdem sub Phaedri nomine fabulam, a Pithoeo post Faerni obitum editam, jam ante Faerni ortum Perottus in suo Cornu copiae tamquam suam edidisset, non video, quam rationem sequantur ii, qui in Phaedri potius unico ms. codice,

qui in nescio quo Galliae angulo fortasse delitescebat, quam in excusis et nemini non obviis Perotti commentariis eamdem illam a Faerno fabulam legi et cognosci potuisse suspicantur (1). Thuanum vero contra omnem rationem atque omne jus fasque fecisse, confitendum est, siquidem animadversa aliqua Faerni fabellae cum Phaedri fabula similitudine, nihil expiscatus est statimque, penes Faernum fuisse olim Phaedri fabulas, quas flagitiose suppresserit nobisque inviderit, in historia posteritati tradenda pronuntiavit. Nam, si Phaedri fabulae penes Faernum fuissent, easque ille, ut pro suis abuteretur, supprimere atque occultare voluisset, quis hominem laudis, ut fingimus, tam immoderate appetentem, adeo moderatum futurum fuisse arbitretur, ut unam Phaedri dumtaxat fabulam ex tam multis, eamque non modo non omnium elegantissimam, sed vix non omnibus de elegantia concedentem, arriperet; reliquis autem omnibus, ex quarum prolatione multo commendatior esse potuisset, abstineret? cur autem illam unam potissimum, quam a Perotto jam ante occupatam atque editam videbat, adamaret, qui tam multis aliis, tamquam vacuis et a nemine umquam proditis, abundabat? Fuit quidem Gabriel Faernus in omni vita sua, id quod inter omnes constat, sanctissimus, fuit in omni humaniorum literarum genere praestantissimus, verum, ut existimetur ab hujus plagii, cujus illum Thuanus insimulavit, suspicione remotissimus, nihil necesse est credi, qualis revera

(1) Simili argumento Faernum adversus Thuani crimina defendit Kroon, comment. laud. p. 5.

fuit, cum fuisse: satis est, de illo non ut de improbissimo eodemque stultissimo quodam homine, homines opinari."

I. C. G. BOOT.